

ελευθερον

κυθρεα

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΣΩΜ. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΘΡΕΑ

ΧΡΟΝΙΑ 16η

ΜΑΗΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1993

Αρ. ΤΕΥΧΟΥΣ 47-48

*Από την εκδήλωση προς τιμή των συνταξιούχων εκπαιδευτικών
Περιοχής Κυθρέας*

Παγκόσμια Διάκριση

Η Λαϊκή Τράπεζα κατατάσσεται στην ελίτ των τραπεζών για το θαυμαστό του διεθνούς τραπεζικού χώρου. Το Bank Marketing Association των Ηνωμένων Πολιτειών απονέμει φέτος στη Λαϊκή Τράπεζα δύο χορηγικές διακρίσεις παγκόσμιας αξιολόγησης:

▷ Το *Golden Coin Award* για τη συνδιοργάνωση και την επιτυχία του Ραδιομασθλήκων '92 με το Ραδιοφωνικό Ιδρυμα Κύπρου.

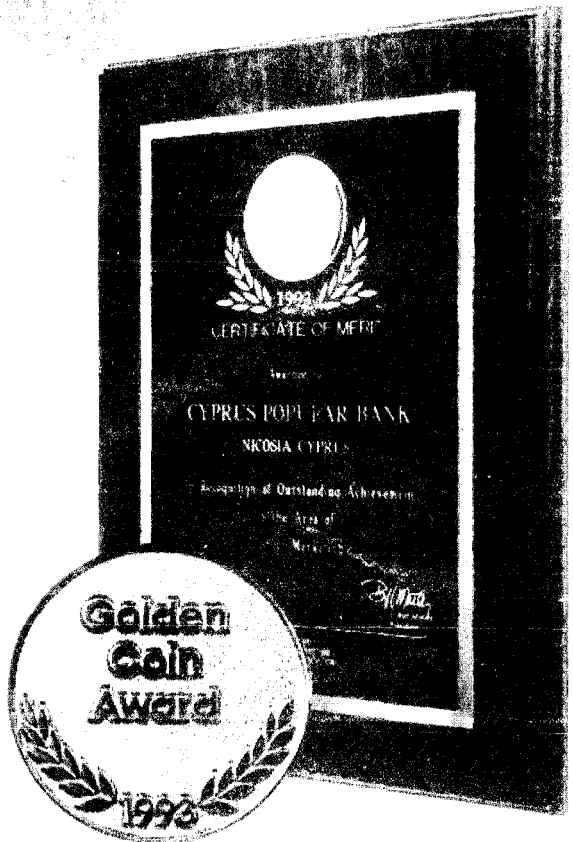
▷ Το *Certificate of Merit* για τη δημιουργία και την ανάπτυξη του θεσμού της Λαϊκής Γιορτής.

Νέες ιδέες, οραλισμός και κοινωνική ευαισθησία στηρίζουν ένα μεγάλο ανθιστό κήπο. Η Λαϊκή Τράπεζα αφήνει να φανούν οι σύγχρονοι προσανατολισμοί της.

Ένας κόσμος που νοιάζεται για σας, σας κάνει πόρτα προήγουσας σε όλο τον κόσμο.

ΕΝΑΣ ΚΟΣΜΟΣ ΠΟΥ ΝΟΙΑΖΕΤΑΙ ΓΙΑ ΣΑΣ

ελεύθερη κυθρέα

ΤΕΤΡΑΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΕΛΕΥΘ. ΚΥΘΡΕΑ

Ετήσια συνδρομή: £2.00 σεντ. Τιμή τεύχους: £1.00 σεντ

Δια το εξωτερικό: £4.00 σεντ

ΧΡΟΝΙΑ 16η

ΜΑΗΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1993

Αρ. ΤΕΥΧΟΥΣ 47-48

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΠΕΤΣΑΣ- ΚΛΕΙΤΟΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ - ΚΩΣΤΑΣ ΖΑΜΠΑΚΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤ. ΠΕΤΑΣΗΣ - ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΒΑΡΝΑΒΑΣ - ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΗΣ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Εκτύπωση: Offset: Τυπογραφεία «ΚΩΝΟΣ» Τηλ. 465910, Τ.Κ. 287

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΛΥΜΠΟΥΡΙΔΗ:	Ο Κύπρου Κυπριανός - Ο Εθνομάρτυρας της Ελληνικής Παλιγγενεσίας	83-92
Τ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ:	Ποίημα - Φθινόπωρο	92
Σ. ΧΡΙΣΤΙΔΗ:	Το οδικό δίκτυο της Κυθραίας και ο δρόμος προς την Κερύνεια	93-101
ΕΦΗΜ. ΣΗΜΕΡΙΝΗ:	Τιμήθηκαν οι συνταξιούχοι εκπαιδευτικοί της Κυθρέας	102-104
Τ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ:	Ποίημα - Ο Πενταδάκτυλος	104
ΚΛ. ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ:	Ομιλία της Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού στην εκδήλωση	105-107
Τ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ:	Ποίημα - Η Πόλη μας	107
ΧΡ. ΠΕΤΣΑ:	Ομιλία του Προέδρου του Σωματείου στην εκδήλωση	108-111
ΕΦΗΜ. LE MONDE:	Η επιχείρηση του Αττίλα στην Κύπρο	112-115
ΑΝΔ. ΠΑΝΑΓΙΔΗ:	Ποίημα - Πουλάκι θέλω να γενώ	115
ΑΝ. ΣΟΦΟΚΛΗ:	Ποίημα - Στην αγαπημένη μου Κυθρέα	116
Σ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ:	Ποίημα - Στην αγάπη μου	117
Κ. Ζ. ΓΙΑΝΝΟΥ:	Δημοτικό Σχολείο Χρυσίδας	118-119
Γ. ΚΩΝ./ΝΙΔΗ:	Δεν ξεχνώ - Καμηλόστρατα, Λάντα της Καμάρας	120-121
Κ. ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑ:	Η ίδρυση Παρθεναγωγείου στην Κυθρέα	122
Κ. ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑ:	Ο Κύπριος μητροπολίτης Τρωάδος Βενέδικτος	123-125
Κ. ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑ:	Ο Αρχιμανδρίτης Κλήμης Καρναπάς (1880-1957)	126-129
Σ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ:	Ποίημα - Γυρισμός στο χωριό μου	129
ΜΑΡ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ:	Ο Επίσκοπος Πάφου Πανάρετος	130-132
ΚΩΝ. ΚΑΚΟΥΛΑ:	Ποίημα - Στον Κάμπο του Παλαικύθρου	132
ΙΑΚ. ΖΩΡΖΗ:	Χρόνοι Ρωμαϊκής Κυριαρχίας και η Διάδοση του Χριστιανισμού στο Νησί μας	133-135
ΑΝΔ. ΠΑΝΑΓΙΔΗ:	Ποίημα - Στον εγγονό μου Αντρέα	135
Γ. ΚΩΝ/ΔΗ:	Κυθρέα - Σεράγιον - Εισβολή	136
ΣΤ. ΓΙΑΝΝΟΥ:	Ο μικρός Μιχάλης κι η Μ. Βρετανία	137-138
ΑΝΔ. ΠΑΝΑΓΙΔΗ:	Ποίημα - Ο Κεφαλόβρυσος	138
Α.Μ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ:	Διπλωματία και Πολιτική	139-140
Α.Μ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ:	Ποίημα - Η Κύπρος μας	140
Κ.Ζ. ΓΙΑΝΝΟΥ:	Η Αγγλική γλώσσα στην Κύπρο στην διάρκεια της Αγγλοκρατίας	141-142
ΧΡ. ΠΕΤΣΑ:	Διάσκεψη Αποδήμων	143-144
ΧΡ. ΠΕΤΣΑ:	Το εργοστάσιο αλευροποιίας στην Κυθρέα	145-151
Γ. ΚΩΝ/ΔΗ:	Δεν ξεχνώ - Η πέτρα του Σκανδάλου	152-154
Γ. ΚΩΝ/ΔΗ:	Ο Δημοσθένης του Παπά Μυρμίγκη, εκ Κυθρέας	154-155
Γ. ΚΩΝ/ΔΗ:	Σχεδιαγράμματα σχετικά με τα προηγούμενα θέματα	156
ΧΡ. ΠΕΤΣΑ:	ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥ: 1) Γεώργιος Π. Χριστίδης 2) Αριστόδημος Μαλαός - Βιογραφίες, επικηδειοί	157-160
Α. ΠΑΝΑΓΙΔΗ:	Δίηγημα: - Διπλή Χαρά - η συνέχεια αναβάλλεται για το επόμενο τεύχος	

Ο Πρόεδρος της ΠΟΕΔ κ. Νίκος Παπαγρηγορίου απονέμει πλακέττα στο συνταξιούχο κ. Χρ. Πέτσα. Στ' αριστερά διακρίνονται οι Κυθρεώτες Dr. Ιάκωβος Αριστείδου, πρώην Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ο κ. Ανδρέας Παπαβασιλείου Διευθυντής Λαϊκής Τράπεζας και ο κ. Χρίστος Αρτεμίου, Πρόεδρος Π.Ε.Π.

Στην πρώτη θέση διακρίνονται από τ' αριστερά: Ο Πρόεδρος της ΠΟΕΔ κ. Ν. Παπαγρηγορίου, ο Πρόεδρος της ΟΕΛΜΕΚ κ. Κ. Κορέλλης, ο Δήμαρχος Αγλαντζιάς κ. Α. Πέτρου και ο Πρόεδρος του Σωματείου «Ελεύθερη Κυθρέα» κ. Χρ. Πέτσας.

ε λ ε υ θ ε ρ η κ υ θ ρ ε α

ΧΡΟΝΙΑ 16η ΜΑΗΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1993 Αρ. ΤΕΥΧΟΥΣ 47-48

Ο ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ

Ο ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ

Του Κ. ΑΧΙΛΛΕΑ ΛΥΜΠΟΥΡΙΔΗ

Με την ευκαιρία της επετείου της 9ης Ιουλίου του 1921, κατά την οποίαν έγιναν από τους Τούρκους φοβερές σφαγές στην Κύπρο και θυσιάστηκαν στο βωμό της πατρίδος ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός και οι Επίσκοποι Πάφου, Κιτίου και Κυρηνείας, και υπερτετρακόσιοι άλλοι κληρικοί και λαϊκοί, δημοσιεύουμε διάλεξη του κ. Αχιλλέα Λυμπουρίδη που δόθηκε τον περασμένο Μάρτιο στο Πολιτιστικό Κέντρο «Ρογιάτικο».

Η ιστορία της Τουρκικής κατοχής της Κύπρου δεν έχει να παρουσιάσει καμιά από τις ενδιαφέρουσες εκείνες πτυχές της προκατόχου της τετρακοσάχρονης Φραγκοκρατίας. Ούτε στρατιωτικές κατακτήσεις έχει να επιδείξει ούτε περιπτώσεις μυθικού πλούτου, ούτε επιδόσεις στα γράμματα και τις τέχνες κάτω από τον ευνοϊκό μεσογειακό ήλιο.

Η ιστορία της Τουρκικής κατοχής της Κύπρου είναι μια ιστορία επαρχιωτισμού και παρακμής στυγνής συναλλαγής και διοικήσεως ρουτίνας, μια ιστορία ουχί της μεγάλης κι ιπποτικής ζωής των παλατιών, αλλά της ταπεινής και ραχατλίδικης ζωής των μαχαλλάδων.

Μόνο σε περιπτώσεις εξαιρετικών

γεγονότων η Κύπρος αφυπνιζόταν από την υπνηλία της την οποίαν είχε περιπέσει μετά πυρετώδεις δραστηριότητες των μεσαιωνικών χρόνων.

Κι αυτός είναι ο λόγος που οι γραπτές μαρτυρίες που έχουμε για την ιστορία της Κύπρου κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας είναι πολύ λίγες.

Ο μοναδικός χρονογράφος της περιόδου αυτής, ο Αρχιμανδρίτης Κυπριανός, εξέδωσε την υπ' αυτού συγγραφείσα ιστορία το 1788. Κι από το έτος αυτό μέχρι το 1878 που αρχίζει η Βρετανική κατοχή, δηλαδή για 90 χρόνια, δεν έχουμε κανένα γραπτό ντοκουμέντο για την περίοδο αυτή, εκτός από τις κατά καιρούς περιγραφές διαφόρων ταξιδιωτικών και τις διεσπαρμένες αναφορές στα γραπτά διαφόρων Ελλήνων ιστορικών της εθνεγερσίας του 1821.

Η αναγνώριση της υπεροχής της Ορθοδόξου Κοινότητας έναντι των άλλων Χριστιανικών δογμάτων: Οι Τούρκοι κατακτητές, λόγω του μίσους που έτρεφαν προς τους Λατίνους χειρίστηκαν τους Κυπρίους, τουλάχιστο ως προς τα θρησκευτικά τους έθιμα, με σχετική επιείκεια; Απέδωσαν σ' αυτούς τους τόπους λατρείας

τους, που τους απεστέρησαν οι Λατίνοι, όπως και το δικαίωμα αποκτήσεως κτημοσύνης με κληρονομική διακατοχή επι των επιγόνων του. Κι' επιπλέον αναγνώρισαν και την υπεροχή της Ορθοδόξου κοινότητας έναντι όλων των άλλων Χριστιανικών δογμάτων στη Νήσο.

Κι οι παραχωρήσεις αυτές έκαμαν τον Αρχιμανδρίτη Κυπριανό, να παραβλέψει το πατροπαράδοτο μίσος ανάμεσα στις δυο εθνότητες και ν' αναφέρει στο χρονικό του ότι: «Οι Έλληνες προτιμούσαν την Τουρκική κυριαρχία, παρ' όλη την αθλιότητα της, γιατί έτσι τουλάχιστον διέφυγαν ως προς τις θρησκευτικές τους εκδηλώσεις την καταπίεση των Λατίνων.

Η κατάργηση των υπολειμμάτων της Δουλοπαροικίας: Η Δουλοπαροικία ή μάλλον τα υπολείμματα της Δουλοπαροικίας επί Ενετοκρατίας επέφεραν συν τω χρόνω ελάττωση της παραγωγής η οποία επίδρασε κατά συνέπεια και την ελάττωση του πληθυσμού.

Οι Τούρκοι, οι νέοι κατακτηταί, για ν' αναχαιτίσουν την ελάττωση αυτή και να συντελέσουν μάλλον στην αύξηση της, παραχώρησαν τα κτήματα, τα λεγόμενα «αραζί μυριέ» δηλαδή τα κυβερνητικά, τα ανήκοντα τρόπον τινά στον Σουλτάνο στους γεωργούς, με αντάλλαγμα την υπομορφή πληρωμής ενοικίου στην Κυβέρνηση του Σουλτάνου, ορισμένο ποσοστό εις είδος, ανερχόμενο εις 10%. Δηλαδή τη λεγόμενη «δεκαετία» την οποία χρησιμοποιούσαν κι οι Βυζαντινοί.

Η διευθέτηση αυτή κατήργησε τα υπολείμματα της δουλοπαροικίας, η οποία ήταν πράγματι μια ανακούφιση για τους γεωργούς.

«Εκείνοι που ήσαν απλοί δουλοπά-

ροικοί», λέγει ο Άγγλος ιστορικός της Κυπριακής Εκκλησίας Τζών Χάκετ, «απεζημιούντο» τώρα έστω και με μηδαμινό αντίτιμο, με το δικαίωμα κατοχής της γης που καλλιεργούσαν.

Η παραχώρηση αυτή μαζί με το αποκατασταθέν κύρος της Ορθοδόξου Εκκλησίας, επέφερε μια ουσιαστική αλλαγή σαν τρόπο ζωής της πλειονότητας του πληθυσμού, οπωσδήποτε ευνοϊκότερης από εκείνη που ε γνώριζαν οι Κύπριοι κατά το παρελθόν».

Το σύστημα των Μιλλέτ

Με την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως οι Σουλτάνοι εφάρμοσαν ως προς τον τρόπο διοικήσεως των Χριστιανικών λαών της Αυτοκρατορίας τους, το ούτω καλούμενο σύστημα των «Μιλλέτ» λέξη Αραβική σημαίνουσα έθνος.

Με το σύστημα αυτό οι Σουλτάνοι παραχωρούσαν ένα είδος αυτονομίας στους μη μωμεθανούς υπηκόους τους. Και τούτο, γιατί οι λαοί που κατοικούσαν στις εκτεταμένες αυτοκρατορίες, εταξινομούντο κατά το θρήσκευμα τους, και ουχί κατά τις φυλετικές ή τις γλωσσικές διακρίσεις.

Οι Ραγιάδες - οι Χριστιανοί υπήκοοι του Πατισάχ - ήσαν άνθρωποι «dont la religion» κατά τα λεγόμενα ενός επιγραμματικού Γάλλου συγγραφέα est aussi la patrie».

Τα Βεράτια

Οι αρχηγοί των Ορθοδόξων Χριστιανικών κοινοτήτων, όπως και οι αρχηγοί των άλλων Χριστιανικών δογμάτων της Εγγύς Ανατολής, που αναγνώριζαν σαν θρησκευτικό αρχηγό τους, τον Πάπα (Αρμένιοι, Σύριοι, ή Ιακωβίνοι, Μαρωνίτες, Ασσύριοι κλπ.), συμπεριλαμβανομένου

επομένως και του Αρχιεπισκόπου Κύπρου, έλαβαν την κρατική διαβεβαίωση με την παραχώρηση των λεγομένων Σουλτανικών Βερατίων.

Κί η παραχώρηση των Βερατίων εξυπηρετούσε το Σουλτάνο διπλώς: Αναγνώριζε αφ' ενός τα απονεμηθέντα προς αυτούς δικαιώματα σαν αρχηγούς των Εκκλησιών τους, και παράλληλα τους καθιστούσε και πολιτικούς αρχηγούς του έθνους τους - τους Μιλλέτους τους - ήτοι τους καθιστούσε Μιλλέτ-Πασιήδες, δηλαδή Εθνάρχες της κοινότητος και εκπροσώπους του ποιμνίου των ενώπιον του Αυτοκρατορικού Διβανίου. Προηγουμένως, από το 1660, οι Επίσκοποι είχαν το τίτλο των Ραγιαβεκκληλίδων που απενέμετο και σε λαϊκούς.

Κάτοχοι τώρα των Βερατίων - από τις αρχές του 19ου αιώνα - οι αρχηγοί των Εκκλησιών, κατέστησαν και πολιτικοί αξιωματούχοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, απολαμβάνοντας και τους εκάστοτε απονεμομένους τίτλους των Οθωμανικών ταγμάτων Οσμανιέ και Μετζιτιέ, καθιστάμενοι ούτω ουσιαώς εξάρτημα της αυτοκρατορικής διοικητικής μηχανής.

Το Πρόνομια όμως συνεπάγοντο και υποχρεώσεις: Αλλ' η παραχώρηση των Βερατίων συνεπήγετο και ανόλογες υποχρεώσεις: Παρεχωρούντο υπό τον όρο της πλήρους νομιμοφροσύνης των Πατριαρχών και των άλλων εκκλησιαστικών αρχηγών και τη συναιέσει των, ότι θα εξυπηρετήσουν το καθεστώς καθ' οιονδήποτε τρόπο, ως «ευπειθείς θεράποντες» των Σουλτάνων και όργανα της Οθωμανικής πολιτικής.

Αν όμως τύγχανε μια τέτοια νομιμοφροσύνη να διασαλευθεί ή επιστεύετο ότι διασαλεύθη, οι συνέπειες ήσαν πολύ

άσχημες.

Ο Απαγχονισμός του Γρηγορίου του Ε'

Κατά την Κυριακή του Πάσχα του 1821 ο Σουλτάνος Μαχμούτ ο Β', απηγότισε τον Οικουμενικό Πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε' μαζί με έξι Μητροπολίτες έξω από την Πύλη του Φαναρίου της Κωνσταντινουπόλεως - η οποία έκτοτε παραμένει κλειστή. Εκείνο που συνέβη στην Κύπρο λίγες βδομάδες αργότερα θα λεχθεί ακολούθως.

Εν αντιθέσει προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη ο οποίος αντιπροσώπευε γενικά την Ορθοδοξία σ' ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου αντιπροσώπευε μόνο το ποιμνίο του στην Κύπρο κι ήταν ο πνευματικός αρχηγός των Κυπρίων και Εθνάρχης των, ο Μιλλέτπασης, κατά την λαϊκή προσαγόρευση, δηλαδή ο πολιτικός και γενικός εκπρόσωπος και σταθμιστής των σχέσεων του λαού με την Οθωμανική Κυβέρνηση.

Κατ' εκπληκτική συγκυρία

Εν αντιθέσει όμως προς τους αρχηγούς των άλλων Χριστιανικών δογμάτων οι Αρχιεπίσκοποι της Κύπρου, των οποίων η αποστολή ανεσύρθη από το μεσαιωνικό παρελθόν, όπου εκάθευδε επί τρεις αιώνες, υπήρξαν και κάτι περισσότερο. Εξασφάλισαν κατά το ρουν του 17ου και του 18ου αιώνα δύναμη κι εξουσιαστική υπεροχή πρωτοφανή. Κατά δε τη διάρκεια μιας εκτενούς περιόδου η ισχύς και η επιρροή τους προς την Υψηλή Πύλη, κατέστη μεγαλύτερη και από εκείνη του Τούρκου Πασά. Κι όταν προς στιγμή μερικές εξωτερικές συγκυρίες έπαιξαν το ρόλο τους, η καθ' υπερβολήν αυτή ισχύς του Αρχιεπισκόπου της Κύπρου και

των συνεργατών τους έπρεπε να πιαταχθεί αμειλίκτως.

Οι πρώτοι Τούρκοι έποικοι της Κύπρου

Ο Λαλά Μουσταφά με την κατάληψη της Νήσου μας κληροδότησε ένα αριθμό Τούρκων Οθωμανών - δύο έως τρεις χιλιάδες στους οποίους ο Σουλτάνος παρεχώρησε τιμάρια γης προς καλλιέργεια. Αυτοί ενισχυόμενοι βαθμηδόν από εποίκους προερχομένους από τις ακτές της Τουρκίας και από Οθωμανούς πρόσφυγες από την Ανατολική Ρωμυλία, κατέστησαν συν τω χρόνω μόνιμο στοιχείο στον πληθυσμό της Κύπρου.

Αποφεύγοντες δε να έλθουν σε γάμου κοινωνία με τους Ορθοδόξους συμπατριώτες τους, διετήρησαν ως μειονότητας την γλώσσα τους και τούτο διότι ήταν οι κατακτηταί, πράγμα που δεν συνέβη, λόγω χάρι, με τους Οθωμανούς της Δυτικής Θράκης που κατέστησαν εντός μιας εκατονταετίας Ελληνόφωνοι. Διετήρησαν όμως σχέσεις με τους Έλληνες Χριστιανούς της Νήσου οι οποίες, αν όχι εγκάρδιες, ήσαν εν τούτοις φιλικές.

Σχόλια διαφόρων ξένων επισκεπτών

Οι Έλληνες γεωργοί της Κύπρου τύγχαναν εκ μέρους των Δικαστηρίων του ίδιου χειρισμού με εκείνο των Τούρκων συνοίκων τους.

Κι όταν η επιρροή κι η ισχύς των Αρχιεπισκόπων έφθασε στο ζενίθ της οι Τούρκοι γεωργοί ένοιωθαν την υπεροχή του Αρχιεπισκόπου ουχί λιγότερο παρά όσο οι Έλληνες γεωργοί. Δηλαδή, ο Τούρκος Κυβερνήτης της Κύπρου δεν είχε μεγαλύτερη ισχύ κι' επιρροή από τον Αρχιεπίσκοπο.

Ο William Turner, που υπηρετούσε στην Βρετανική Πρεσβεία της Κωνσταντι-

νουπόλεως στο βιβλίο του *Journal of a Tour in the Levant*, που εξεδόθη στο Λονδίνο το 1820, γράφει τα εξής:

«Οι Τούρκοι δεν κατέχουν μεγαλύτερα προνόμια από τους Έλληνες Χριστιανούς, πράγμα που γι' αυτό παραπονούνται.. Η Κύπρος ουσιαστικά κυβερνάται από ένα Αρχιεπίσκοπο και τους Επισκόπους τους, στους οποίους επέτρεψε η Πύλη ν' αποκτήσουν ισχύ για να εξασκούν έλεγχο επί των Κυβερνητικών υπαλλήλων. Αυτοί όμως δεν άργησαν να συμμαχήσουν με αυτούς».

Κι ένας άλλος Πρόξενος στο Χαλέπι της Συρίας, ο Michael Vezin, (1775-1792), σε μια έκθεση του γράφει τα ακόλουθα:

«Η Κύπρος διοικείται από ένα Μουσελίνη (τοποτηρητή), ο οποίος εκτελεί και καθήκοντα Μουχασίλη (επισήμου παραλήπτου-Κυβερνήτου) και ζη στη Λευκωσία όπου έχουν την έδρα τους όλα τα ανώτερα Δικαστήρια. Συνήθως ο Μουχασίλης κάθε χρόνο αντικαθίσταται. Ο Χατζημπακκή Αγάς όμως, ο οποίος ανήλθε στο αξίωμα με την επιρροή του Αρχιεπισκόπου και των φίλων του, κατείχε το αξίωμα αυτό για μερικά χρόνια, μέχρι της εγερθείσης διένεξεως μεταξύ αυτού και των Επισκόπων κατά το 1784. Η διαφορά των αφορούσε τον τρόπο της διεξαγωγής των μεταφορών και τις ζημιές τις οποίες αυτοί δια του τρόπου αυτού υφίσταντο».

Ο Αρχιεπίσκοπος καταγγέλλει στην Υψηλή Πύλη το Χατζημπακκή: Ο Αρχιεπίσκοπος τότε μετέβη εσπευσμένα με τους Επισκόπους του στην Κωνσταντινούπολη για να ζητήσουν από εκεί βοήθημα. Το αποτέλεσμα ήταν ο Κυβερνήτης να παυθεί.

Κι όταν το 1785 η Κύπρος υπήχθη στη δικαιοδοσία του Μεγάλου Βεζύρη το «παράδοξο», κατά τον χαρακτηρισμό του Άγγλου προξένου στο Χαλέπι Veniz ήταν ότι ο Μέγας Βεζύρης απέστειλε από τη Ρόδο κάποιον επιτετραμμένο, ο οποίος δεν έκανε απολύτως τίποτε άλλο, από του να συμβουλευεί τον Αρχιεπίσκοπο και τους Επισκόπους του, όπως και το Δραγομάνο του Σεραγίου, που τύγχανε και συγγενής εξ αγχιστείας με τον Αρχιεπίσκοπο».

Το «παράδοξο» αυτό επιβεβαιούται και από άλλους ταξιδιώτες και συγγραφείς. Κι ένας απ' αυτούς, είναι ο Τζών Κίνιαρ, ο οποίος στο βιβλίο του *Journey through Asia Minor* εκδοθέν στο Λονδίνο το 1813 παρατηρεί:

«Ο Μουχασίλης κι ο Αρχιεπίσκοπος ασχολούνται κυρίως με τη συγκομιδή των δημητριακών, και τούτο σε βαθμό μεγαλύτερο παρ' όσο ασχολείται ολόκληρος ο λαός της Νήσου στο σύνολό του. Επωφελούνται συχνά της όλης παραγωγής, καθορίζοντας οι ίδιοι την τιμή της πωλήσεως και διαθέτοντας την, είτε στο εξωτερικό είτε επιτοπίως σε αμειπτικές τιμές».

Ο Ισπανός Καταλανός Don Domingo Badia y Leybich στο βιβλίο του που εξέδωσε το 1814 στο Παρίσι με τον τίτλο «*Ali Bey*» «*Voyages en Afrique et en Asie*» με το ψευδώνυμο «*Alibey*», μας δίνει μια σαφή συνοπτική εικόνα των σχέσεων του λαού με τους εκκλησιαστικούς του αρχηγούς και τις Τουρκικές Αρχές της εποχής εκείνης:

«Οι Έλληνες, λέγει, είναι υπερβολικά υποτακτικοί προς τους Επισκόπους. Τους χαιρετούν υποκλινόμενοι μέχρι του εδάφους, και πολύ σπάνια τολμούν να μιλήσουν κατά την παρουσία τους. Και πολύ σωστά κάνει αυτός ο λαός να προσδίδει

στους θρησκευτικούς του αρχηγούς και πολιτική σημασία. Κι οι Τούρκοι ορθά έκαναν και χρησιμοποίησαν επωφελώς την ευλάβεια και τον βαθύ σεβασμό τους προς αυτούς και διοικούσαν μέσω των Επισκόπων τους. Κι οι Επισκόποι με τη σειρά τους προέβαλλαν εαυτούς με πριγκιπική ευμάρεια και πολυτέλεια. Ουδέποτε κυκλοφορούσαν χωρίς πολυμελή συνοδεία και για ν' ανεβούν μια σκάλα έπρεπε να υποβασιάζονται από τους υπηρέτες τους».

Και πράγματι στις αρχές του 19ου αιώνα ο Αρχιεπίσκοπος διοικούσε μπορεί να πει κανείς την Κύπρο και διαχειριζόταν κατ' αποκλειστικότητα τα οικονομικά της. Εισέπραττε με τους Επισκόπους τους φόρους που τους κατέβαλλε κάθε χρόνο στο Αυτοκρατορικό Θησαυροφυλάκιο ή στον Μέγα Βεζύρη.

Τόσο οι Τούρκοι όσο και οι Έλληνες προσέβλεπαν στον Αρχιεπίσκοπο σαν την πρώτη πηγή εξουσίας. Οι Τούρκοι όμως τόκαναν με μεγάλη απάρεσκεια, νοιώθοντας συγχρόνως πως η θέση τους από θέση κατακτητών, έγινε θέση κατακτηθέντων, πράγμα που κατά το τέλος του 18ου αιώνα άρχισαν να το αποδέχονται μοιρολατρικά, αφού διεπίστωσαν πως κι ο Αρχιεπίσκοπος είχε κι όλας με το μέρος του και τους Τούρκους αξιωματούχους.

Μα η κατάσταση αυτή δεν επρόκειτο να εξακολουθήσει επι πολύ. Και το πρώτο κρούσμα συνέβη το 1804, όταν οι Τούρκοι της Λευκωσίας μαζί μ' εκείνους των χωριών διενήργησαν, μια βίαιη εκδήλωση εναντίον του Αρχιεπισκόπου, η οποία όμως κατεστάλη εν τη γενέσει της, λόγω συμπτωματικής παρουσίας μερικών Τουρκικών στρατευμάτων στη Νήσο.

Κι έτσι προς στιγμή φαινόταν πως τα πράγματα ξανάβρισκαν τον κανονικό

τους ρυθμό.

Ο Κουτσιούκ Μεχμέτ

Η Τουρκική οργή όμως εξακολουθούσε να βρίσκεται σε αναβρασμό μέχρις ότου εκδηλώθηκε σε όλη της την ένταση το 1821, όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση.

Κυβερνήτης της Κύπρου ήταν ο Κουτσιούκ Μεχμέτ, κι Αρχιεπίσκοπος ο Κυπριανός που διαδέχθη τον Αρχιεπίσκοπο Χρυσάνθο.

Ο Κουτσιούκ Μεχμέτ, μόλις είδε το πρώτο κρούσμα ανυπακοής, ένοιωσε πως έφτασε η κατάλληλη στιγμή που έπρεπε η υπεροχή του Αρχιεπισκόπου έναντί του, να παταχθεί μια για πάντα. Κι έσπευσε να προκαλέσει ειδικό διάταγμα αφοπλισμού για την Κύπρο, πράγμα που το πέτυχε και πράγμα που συντελέστηκε ήρεμα.

Αλλά σε μια μυστική έκθεση του, ο Τούρκος Κυβερνήτης τόνιζε μεταξύ άλλων πως «όσο θα βρισκόταν στη ζωή οι πλούσιοι κι οι ισχυροί της Νήσου, αυτοί που έχουν διασυνδέσεις με τις ευρωπαϊκές πόλεις και τα νησιά, μπορούν εύκολα σε δεδομένη στιγμή να εισαγάγουν στη νήσο όπλα και πολεμοφόδια», και ζητούσε την έγκριση του Σουλτάνου για να εξοντωθούν με κάθε τρόπο 486 πρόκριτοι της Κύπρου.

Μεταξύ των πρώτων στον κατάλογο ήταν ο Αρχιεπίσκοπος, οι Μητροπολίτες και άλλοι εξιωματούχοι της Εκκλησίας.

Γεννημένος στον Στρόβολο ο Κυπριανός το 1756, πήρε την πρώτη του μόρφωση στο Μοναστήρι του Μαχαιρά, και το 1763 έφυγε για την Βλαχία με κάποιο θείο του ιερομόναχο με σκοπό την διεξαγωγή εράνων για το Μοναστήρι.

Στην Βλαχία γνωρίστηκαν με το Βοϊβόδα Μιχαήλ Σούτσο, ο οποίος εντυπωσιάσθηκε από τις πολλαπλές ικανότητες του Κυπριανού τον κράτησε για σπουδές.

Η πρωτεύουσα της Βλαχίας, το Ιάσιο, την εποχή εκείνη βρισκόταν στην ακμή της. Εκεί είχε ιδρυθεί και το πρώτο τυπογραφείο με άδεια και αρωγή του ηγεμόνα Βασιλείου Λύκου, όπως κι αργότερα το πρώτο Ελληνικό τυπογραφείο στην Μονή του Αγίου Σάββα από τον Νικόλαο Μαυροκορδάτο. Επίσης, στην ίδια πόλη οργανώθηκε και η λεγόμενη Ελληνική Ηγεμονική Σχολή του Ιασίου

Με τη βοήθεια του Μιχαήλ Σούτσο ο Κυπριανός φοιτά στην Ακαδημία της Μολδαυικής πρωτεύουσας.

Και μετά πάροδο 18 ετών σπουδών και ιερουργίας, επιστρέφει το 1791 στην Κύπρο για να αναλάβει την διεύθυνση του Μετοχίου του Μαχαιρά στον Στρόβολο. Γίνεται σε λίγο Οικονόμος της Αρχιεπισκοπής και μετά την παραίτησή του γήρατος του Αρχιεπισκόπου Χρυσάνθου ο Κυπριανός παίρνει τη θέση του.

Και το πρώτο του έργο ήταν να πολεμήσει την αγραμματοσύνη, κι ανεγείρει απέναντι στην Αρχιεπισκοπή, στη θέση ακριβώς που ανηγέρθη αργότερα το Παγκύπριο Γυμνάσιο, Ελληνική Σχολή που θα διδάσκονται σ' αυτή τα κλασσικά γράμματα. Την Κυπριακή Σχολή της Αγίας Τριάδος όπως θα ονομασθή προς τιμή του.

Κατά τη διάρκεια της 18χρονης παραμονής του στις ηγεμονίες, ο Κυπριανός γαλουχήθηκε με τις ριζοσπαστικές τάσεις και τα επαναστατικά ρεύματα της Ευρώπης και της Βαλκανικής της εποχής εκείνης.

Διάβασε βιβλία κι άκουσε κηρύγματα τα διαποτισμένα με τους οραματισμούς

του Ρήγα και του Κοραή, για συλλογικές προσπάθειες και μνήμες του παρελθόντος και για την κοινή μοίρα του παρόντος, κι όλα αυτά συνυφασμένα με τον συννεκτικό δεσμό της θρησκείας που αποτελούσε τη θωράκιση του υποδούλου Ελληνισμού.

Και στη συλλογική αυτή μοίρα του μέλλοντος έπρεπε κι η μικρή του πατρίδα η Κύπρος να έχει κι αυτή τη δική της συμμετοχή.

Εκείνο που δεν μπόρεσε να ονειρευτεί ήταν τη μοίρα που επεφύλαττε το δικό του μέλλον: Να καθαγιάσει το δέντρο της Ελευθερίας της ιδιαίτερης του πατρίδας με τη δική του θυσία.

Η Φιλική Εταιρεία

Και το έτος 1818 υπήρξε η αποφασιστική στιγμή της ζωής του. Δύο αξιωματούχα μέλη της Φιλικής Εταιρείας, ο Σέργιος Χατζηκώστας κι ο Δημήτρης Ύπατρος τον επεσκέφθησαν ένα πρωινό του Οκτώβρη.

Και το βράδυ της ίδιας μέρας σ' ένα μικρό δωμάτιο της Αρχιεπισκοπής τουμίλησαν με σιγανή φωνή και τον ενημέρωσαν για τη δράση της Εταιρείας από τα πρώτα χρόνια της ιδρύσεώς της.

Τρεις κοινοί άνθρωποι προερχόμενοι από τον Ελληνισμό της διασποράς, ο Νικόλαος Σκουφάς, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ κι ο Εμμανουήλ Ξάνθος, ίδρυσαν στα 1814 στην Οδησό, την Φιλική Εταιρεία. Απλοί άνθρωποι εμπορευόμενοι, αλλά μεγαληβόλος ο σκοπός τους. Και βρήκαν στον οραματισμό τους οπαδούς.

Αλλά η έδρα της Εταιρείας δεν έπρεπε να παραμείνει στην Οδησό. Έπρεπε να μεταφερθεί οπουδήποτε αλλού που οι κάτοικοι θάταν έτοιμοι να αναλάβουν επα-

ναστατική δράση.

Κι άρχισαν έρευνες στην Πελοπόννησο, στην Στερεά Ελλάδα και στα νησιά. Κι η έρευνα τους αυτή τους οδήγησε και στην Κύπρο.

Ο Κυπριανός άκουσε με δέος το έργο των φιλικών, μα ένοιωσε στην ψυχή του μια απέραντη απογοήτευση και μόνο στη σκέψη πως το ξεκίνημα μπορούσε να μείνη μόνο ξεκίνημα.

Και δυο μέρες αργότερα, ανεκοίνωσε στο ίδιο δωμάτιο της Αρχιεπισκοπής στους Φιλικούς την απόφαση τη δική του και των προκρίτων: Να βοηθήσει η Κύπρος την Επανάσταση σ' ένα πρώτο στάδιο με χρήματα και τρόφιμα. Η γεωγραφική της θέση απέχοντας μερικές ώρες από τις Τουρκικές ακτές - δεν ήταν καθόλου κατάλληλη για νάναη η έδρα της Φιλικής Εταιρείας.

Και τους ενδοιασμούς του Κυπριανού τους βρήκε δικαιολογημένους κι η μεγάλη συνέλευση της Εταιρείας, που έγινε στο ίσμαήλιο την 1ην Οκτωβρίου του 1820, που έκρινε κι αυτή, πως η συνεισφορά της Κύπρου στον αγώνα έπρεπε να περιορισθεί μόνο σε χρηματική βοήθεια.

Ο Νικόλαος και ο Θεόφιλος Θεσέας

Μα ως τόσο, παρά την απόφαση αυτή, δυο ενθουσιώδεις Κύπριοι αδελφοί εγκατεστημένοι στην Γαλλία, μέλη της Φιλικής Εταιρείας, ο Νικόλαος κι ο Αρχιμανδρίτης Θεόφιλος Θεσέας, απεφάσισαν να ξεσηκώσουν την Κύπρο εναντίον των Τούρκων.

Και τον Απρίλιο του 1821 έφθασε στην Νήσο ο Θεόφιλος φέρνοντας επιστολές και προκηρύξεις. Μα ο Κουτσούκ Μεχμέτ βρισκόταν εν επιφυλακή. Μερικές από αυτές έπεσαν στα χέρια του!

Ο Θεόφιλος μπόρεσε να σωθεί στην Ελλάδα, όπου θα διακριθεί με τον αδελφό του Νικόλαο, φθάνοντας το βαθμό του Αντιστρατήγου. Στον αδελφό του είχε ανατεθεί η αρχηγία των Ξένων εθελοντών που έρχονταν χωρίς αρχηγό για να βοηθήσουν την Ελληνική Επανάσταση.

Ο Κουτσούκ Μεχμέτ

Κι έφθασε η ώρα που ο αιμοβόρος Κυβερνήτης της Κύπρου θα έθετε σ' εφαρμογή τους βδελυρούς σκοπούς του.

Ο Σουλτάνος δυστυχώς ανταποκρίθηκε πρόθυμα και στις δυο εκκλήσεις του: Έπρεπε η δύναμη του Αρχιεπισκόπου και των Επισκόπων του να παταχθεί αμείλικτα και για πάντα.

Κι ο Σουλτάνος που ζητούσε μια ευκαιρία ν' αναστηλώσει το ηθικό των στρατευμάτων του, κι εξοργισμένος από τις συντριπτικές ήττες που υφίσταντο στην Πελοπόννησο, ενέκρινε και τον κατάλογο των προγραφών κι έστειλε στον Κουτσούκ και μια δύναμη από τέσσερις χιλιάδες άνδρες από την Πτολεμαΐδα στην Κύπρο.

Και σε λίγες μέρες τοσατανικό σχέδιο του Κουτσούκ Μεχμέτ έμπαινε σ' εφαρμογή.

Καλούσε στην Λευκωσία τους εκκλησιαστικούς αρχηγούς και τους προκρίτους απ' όλη τη Νήσο, εκείνους τους 486 του καταλόγου, με την δικαιολογία να συντάξουν μαζί με τον ίδιο κοινά ευχαριστήρια γράμματα προς τον Σουλτάνο «για την πατρική του φροντίδα προς τους Κυπρίους».

Ανύποπτοι οι περισσότεροι έφθασαν στη Λευκωσία όπου τους περίμενε η σύλληψη κι η φυλάκιση. Ελάχιστοι ήταν εκείνοι που κατέφυγαν στο εξωτερικό και στα διάφορα Προξενία στη Λάρνακα.

Η 9η Ιουλίου του 1821

Κι έφθασε η 9η Ιουλίου του 1821. Οϊάνθρωποι κλεισμένοι στα σπίτια τους από την προτεραία ανέμεναν σιωπηλοί με αγωνία τη μοίρα τους και στους δρόμους μια ανατριχιαστική ερημιά διαμνηούσε το ανθρώπινο δράμα τους.

Αυτή τη νύκτα είχε κρίνει ο Κουτσούκ, πως θάπρεπε να εκτελέσει το αποτρόπαιο έγκλημά του.

Κάλεσε τους Τούρκους Αγάδες στο Σαράγιο, κι αφού διάβασε την καταδικαστική απόφαση του Σουλτάνου, ζήτησε τη γνώμη τους.

Ακούστηκαν αντιρρήσεις και διατυπώθηκαν δισταγμοί. Υπήρχαν γνωριμίες ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους του Νησιού.

Εκεί ο Κιόρογλου, ένας Τούρκος αξιωματούχος του Κουτσούκ, προσπάθησε - όπως αναφέρει η παράδοση να σώσει τον Κυπριανό, «και θύμισε στον Κουτσούκ Μεχμέτ μια υπόσχεση του προς αυτόν: Να μη κόψει ποτέ το κεφάλι του Αρχιεπισκόπου. Δεν είχε όμως υποσχεθεί να μην τον κρεμάσει». Κι η απάντηση αυτή επεσφράγισε την καταδίκη των κληρικών και των προκρίτων που είχαν συλληφθεί.

Αλλ' ας ακούσουμε και τον ποιητή, τον εθνικό μας βάρδο Βασίλη Μιχαηλίδη να μας περιγράφει, σ' ένα απόσπασμα του επικού του ποιήματος «Η 9η Ιουλίου τού 1821», το υψηλό φρόνημα του Αρχιεπισκόπου, που όταν δόθηκε η ευκαιρία να δραπετεύσει θ' αρνηθεί να το πράξει για να μη χυθεί άδικο αίμα αθώων πολιτών με την μνημειώδη φράση «παρά το γαίμαν των πολλών εν κάλλιον του Πισκόπου».

Κι οι ομηρικοί τω όντι στίχοι του Βασίλη Μιχαηλίδη μας το λένε με τα ακόλου-

θα:

Μιαν νύκταν/ νύκταν σιγανήν, καιρόν δευτερογιούνιν/νύκταν Παρασκευόνυκταν που τ' άστρα μιλιούνια/ελάμπασιν πουπα-νωθικόνκιεν εύρισκες ρουθούνιν/μέσα στις χώρας τα στενά της χώρας τα κα-ντούνια./Σιανεμιά, δεν άκουες δεντρούνιν να ταράξη./μήτε του σκύλλου λάξιμον με πετεινόν να κράξη./ Ήταν μια νύκτα μουλ-λωτή, μια νύκτα μουρρωμένη/που θάρ-ρειες πως χώνεται που του Θεού την κρί-σιν/σε τέτοιαν νύκταν σιγανήν οι Τούρκοι βαδωμένοι/μέσ στο Σαράγιον είχασιν με-γάλον μετζιλήςιν./Εγύραν τα μεσάνυκτα κι επήρε το ξιφώτι / Κι ο Κιόρογλους πούταν καλή, πολλά καλ' η ψυχή του./εξέβην π'ώσσω του κρυφά και πάει στον Δεσπό-την/ κι εξύπνησεν τον κι έκατσεν κοντά του και λαλεί του:/ «Έν έσσω μου Κυπριανέ τ' αμάξιν μου ζεμένον,/ τ' αμάξιν μου Κυ-πριανέ, έν έσσω αντροχιασμένον,/ Κι αν θέλεις για να ποσπαστής που σίγουρη κρεμάλλαν/κι αν θέλεις που τον θάνατον να φύης να γλυτώσης/ να πας με το χαρέ-μιν μου κρυφά κρυφά στην Σκάλαν,τα κου-σουλάτα είν' ανοικτά να πάεις να τρυπω-σεις/ Σήκου να πάμε γρήγορα τ' αμάξιν καρτερά σε ...»/ Έσκυψεν ο Κυπριανός κι έκαμε νάκκον ώραν/και δικαιοϊστην νακ-κουρίν κι ανοίξει και λαλεί του:/ «-Δεν θέλω Κιόρογλου εγώ να φύω που την χώρα,/ γιατί αν φύω το κακό ενά γινή περίτου./ Θέλω να μείνω Κιόρογλου, κι ας πα να με σκοτώσουν,/ ας με σκοτώσουσιν εμέν κι άλλοι ας γλυτώσουν./ Δεν φεύγω Κιόρο-γλου γιατί αν φύω ο φευκός μου/εν να γινή θανατικόν εις τους Ρωμιούς του τόπου./ Να βάλω την συρτοθηλιάν εις τον λαιμόν του κόσμου;/ Παρά το γαίμαν τους πολλούς εν κάλιον του Πισκόπου»/.

Το ξημέρωμα του Σαββάτου ο Κυ-

πριανός με το πρώτο κτύπημα του σημά-ντρου ξεκίνησε για την εκκλησία

Εκεί ευχαρίστησε τον Πλάστη που τον καλούσε κοντά του και ikέτευσε η γα-λήνη της ψυχής του να τον ακολουθήση ως την ώρα που θ' αντίκρυζε τον δήμιο.

Και προχωρώντας στο ιερό συμπλή-ρωνε τη δέση του με την κοινωνία των Αχράντων Μυστηρίων.

Ήταν έτοιμος κι ο δήμιος περίμενε. ΟΚουτσούκ από το παράθυρο του Σαρα-γιού παρακολουθεί το θύμα του.

Πρώτος κρεμάστηκε ο Αρχιεπίσκο-πος Κυπριανός σε μια συκαμιά, και σε πλάτανο απέναντί του ο Αρχιδιάκονος και γραμματέας του Μελέτιος.

Κι άρχισε ταυτόχρονα και συνεχίστη-κε ως τις 14 Ιουλίου ο αποκεφαλισμός των Μητροπολιτών Χρυσάνθου της Πάφου, Μελετίου του Κιτίου και Λαυρεντίου της Κερύνειας, των Ηγουμένων Κύκκου και Αγίου Χρυσοστόμου και άλλων προκρίτων, συνολικά 470 προσώπων, λιγότερων από τον κατάλογο των προγραφών, γιατί μερι-κοί κατόρθωσαν να διαφύγουν με τη βοή-θεια προξένων ξένων δυνάμεων στο εξω-τερικό.

Ανάμεσα σ' αυτούς ο Μητροπολίτης Τριμυθούντος Σπυριδών κι ο Σαρίπολος με τον τετράχρονο γιο του Νικόλαο, που θα διακριθεί αργότερα σαν καθηγητής της Νομικής στο πανεπιστήμιο Αθηνών.

Μερικοί από αυτούς θάφτηκαν στην Παλλουριώτισσα, άλλοι στους Αγίους Ομολογητές κι οι υπόλοιποι στον περίβο-λο της Φανερωμένης στη Λευκωσία, χωρι-στά οι κληρικοί από τους λαϊκούς.

Όταν δε ανακαινίστηκε ο ναός κατά το 1872, τα οστά τους τοποθετήθηκαν